

Husnija Kamberović, DŽEMAL BIJEDIĆ – politička biografija, Mostar 2012., Muzej Hercegovine, 464.

Pisanje biografije neke istaknute političke ličnosti veoma je zahtjevan posao, što pokazuje i ova knjiga. Autor je u *Predgovoru* upoznao čitateljstvo sa svojim namjerama, zatim poteškoćama tijekom pisanja rukopisa, a na poseban se način osvrnuo na dostupnost relevantne arhivske građe, neophodne za istraživanje tema iz suvremene historije. Uspješno završena knjiga rezultat je autorovih napora u pronalaženju najboljeg metodološkog pristupa u pisanju biografije, ali i upornosti u prikupljanju relevantnih povijesnih izvora. Osim toga, naznačeni su i arhivski fondovi u koje je potrebno napraviti uvid kada to dozvole određene institucije.

Džemal Bijedić (22.4.1917., Mostar – 18.1.1977., brdo Inač iznad Kreševa) je tijekom nepunih 60 godina života ostvario bogatu političku karijeru, a iznad svega je ostao narodu u sjećanju kao čovjek s istaknutim ljudskim vrlinama.

Pod naslovima: *Porodica Bijedić, Školovanje Džemala Bijedića, Politička aktivnost pred Drugi svjetski rat i tokom rata 1941-1945.*, autor je opisao obiteljski milje iz kojeg Bijedić potječe, zatim njegovo školovanje i ratni put komunista. Predstavljajući Bijedićevo obiteljsko okruženje, autor je približio čitateljstvu političke, društvene i socijalne prilike u životu hercegovačkog stanovništva prve polovine 20. stoljeća.

Političku djelatnost Džemala Bijedića od 1945. do 1977. godine autor je opisao u tri

poglavlja: *Politička aktivnost poslije 1945. godine, Tri polja aktivnosti i Predsjednik Saveznog izvršnog vijeća od 1971. do 1977. godine.*

Džemal Bijedić je iz rata izašao s činom majora Jugoslavenske armije i njegova poslijeratna karijera počinje aprila 1945. u Odjeljenju OZN-e za BiH, a početkom 1946. imenovan je zamjenikom ministra unutrašnjih poslova u Vladi NR Bosne i Hercegovine, gdje je ostao do septembra 1948. godine. Nakon toga prelazi na mjesto generalnog sekretara Vlade NR BiH do februara 1949. godine. Stvaranjem oblasnih narodnih odbora vraća se u Mostar na mjesto predsjednika Oblasnog odbora Narodnog fronta Hercegovine (1949.-1950.), zatim prelazi na mjesto sekretara Oblasnog komiteta KP BiH (1950.-1952.), kao ličnost od posebnog partijskog povjerenja, sa zadatkom osiguranja prosperiteta hercegovačke, odnosno mostarske oblasti. To je bilo uobičajno za to vrijeme kada su u četiri oblasna odbora, prema tadašnjoj administrativno-teritorijalnoj podjeli BiH, bili postavljani istaknuti komunisti porijeklom iz tih krajeva. Nakon nove državne reorganizacije Bijedić se vraća u Sarajevo, na funkciju člana Izvršnog vijeća NR BiH i na mjesto sekretara Glavnog odbora SSRN (1953.-1955.). Uspostavljanjem sreskih narodnih odbora Bijedić se 1955. vratio ponovo u Mostar, na poziciju sekretara Sreskog narodnog odbora i tu ostao do 1958.

godine, kada ponovo odlazi u Sarajevo u Vladu Republike te nakon dvije godine, 1960., prihvaća dužnost sekretara Saveznog Izvršnog vijeća za zakonodavstvo i organizaciju. Tako se Bijedić u usponu svoje karijere našao u društvu najistaknutijih jugoslavenskih političkih ličnosti, poput Edvarda Kardelja, Aleksandra Rankovića, Mijalka Todorovića, Borisa Krajgera, Koče Popovića i drugih, odnosno u Vladi kojom je u to vrijeme predsjedavao Josip Broz Tito. Polovinom 1962. ponovo je imenovan za člana Savezne vlade i saveznog sekretara za rad, a samo mjesec dana kasnije i predsjednikom Savezne komisije za sprovođenje propisa o raspodjeli čistog prihoda privrednih organizacija i ustanova. Nakon usvajanja Ustava 1963. godine i raspisivanja izbora bio je predsjednik Republičkog vijeća, a od 1967. predsjednik Skupštine SR BiH. Često premještanje istaknutih komunista na različite političke pozicije bilo je karakteristično za jugoslavenski politički život u to vrijeme. Kada bi se u najvišim partijskim krugovima odlučivalo o kadrovskim pitanjima, tada su uglavnom tražene najpogodnije ličnosti za određene funkcije, pogotovo za pojedine regije Bosne i Hercegovine, tada mostarske, tuzlanske, sarajevske i banjolučke oblasti. Mada su relativno brzo ukinute oblasti kao administrativno-teritorijalne jedinice, regionalna terminologija je uglavnom ostajala ista. U toj nomenklaturi Bijedić je bio često postavljan na različite dužnosti u Hercegovini jer se smatralo da on najbolje poznaje probleme tog kraja. U knjizi je autor na mnogo mjesta prikazao i način na koji je odlučivano u vezi s imenovanjem na najviše državne pozicije. Tako npr.: „Na sjednici Izvršnog komiteta CK SK BiH 8. maja 1965. predloženo je da Džemal Bijedić bude izabran za potpredsjednika Skupštine SR Bo-

sne i Hercegovine, s tim da i dalje ostane i na funkciji predsjednika Republičkog vijeća. Nakon toga, 12. maja 1967. izabran je za predsjednika Skupštine SR Bosne i Hercegovine“ (str. 82). Nakon političkih pritiska na ličnost Bijedića iz „mostarske partijske čaršije“, 1962./63. godine, mnogi su smatrali da će njegova karijera ići silaznom putanjom i da tako mogu usporiti njegov uspon k najvišim funkcijama. Međutim, imenovanje za predsjednika Republičke skupštine potvrdilo je njegovu čvrstu političku poziciju. To je bilo vrijeme jačanja republičkih ovlasti u Federaciji, stoga je ova njegova pozicija bila još značajnija. Na toj poziciji ostao je do 26. srpnja 1971., kada odlazi na mjesto predsjednika Savezne vlade, na prijedlog Josipa Broza Tita.

Tijekom razdoblja od 1945. do 1971. godine Bijedić je obavljao različite poslove na svim razinama partijske i državne vlasti. Godine 1968. Bijedić se suočio i sa studentskim demonstracijama u Sarajevu. Njegov odnos prema studentima nije predstavljao političko manipuliranje mladim ljudima već iskazivanje razumijevanja za njihove probleme, a obećanja je nastojao i ostvariti. Tako je ubrzo nakon smirivanja nereda sazvao sjednicu Predsjedništva Skupštine, a svoj je stav iskazao i na sjednici Komisije za visoko školstvo Skupštine SR BiH, zalažući se za reformu Univerziteta i poboljšanje studentskog standarda.

Pod naslovom *Tri polja aktivnosti* interpretirana je važnost Džemala Bijedića u političkom životu i razvoju Bosne i Hercegovine. U okviru triju dijelova teksta objašnjena je borba za integraciju Bosne i Hercegovine, zatim napori za njenu ravnopravnost u jugoslavenskoj federaciji i Bijedićev doprinos afirmaciji muslimanske nacije. Borba za integraciju Bosne i Hercegovine je relativno nova tema u bosan-

skohercegovačkoj historiografiji, a u knjizi je prezentirana na zanimljiv način putem analize najvažnijih pitanja. Među njima su bila ona koja se odnose na međunarodne odnose u hercegovačkoj regiji, s naglaskom na zapadnoj Hercegovini, zatim pitanja privrednog razvoja, osobito izgradnje Aluminijskog kombinata u Mostaru, gradnje pruge Sarajevo-Ploče, izgradnje hidrocentrala i termoelektrana i slično. Nakon zemljotresa u Banjoj Luci započeli su procesi integracije Bosanske krajine putem pružanja pomoći za njenu obnovu ili, bolje rečeno, izgradnju. Autor je ukazao na ulogu Bijedića u ovim procesima, ali je pažnju posvetio i razvoju bosanskohercegovačkih regija, kao što su dijelovi zapadne Hercegovine i Bosanske krajine, koji su tek sredinom, odnosno krajem šezdesetih godina dobili električnu energiju. Detaljnim analiziranjem svih tih događaja autor nam plastično prezentira odnose saveznih institucija i nekih visokopozicioniranih komunista, pa i Tita, prema pružanju pomoći Bosanskoj krajini. Očigledno je da nije pokazana puna solidarnost sa stradanjem Bosanske krajine.

Uporedo s političkim i ekonomskim procesima, obavljanim s ciljem čvršće integracije različitih regija u okviru Bosne i Hercegovine, tekao je i proces stvaranja uvjeta za ravnopravnost Bosne i Hercegovine u jugoslavenskoj federaciji. Kao i sva prethodna poglavlja i ovo vrlo plastično objašnjava svu složenost odnosa jugoslavenskih republika međusobno i njihov odnos prema saveznoj institucijama. Autor vrlo konkretno govori o odnosima između hrvatskog, srbijanskog, bosanskohercegovačkog i ostalih republičkih državnih i partijskih rukovodilaca. U ovom dijelu knjige počinje se otvarati pitanje različitih viđenja budućnosti jugoslavenske federacije od

strane srbijanskog i hrvatskog rukovodstva, a u vezi s tim i naklonosti ostalih republika i pojedinaca jednoj ili drugoj opciji. Mada je analizirano mnoštvo političkih situacija i njihovih posljedica, ipak prevladava zaključak kako je, uporedo s dubokom finansijskom i ekonomskom krizom jugoslavenske države, teklo osamostaljivanje pojedinih republika. To najbolje pokazuju diskusije na sjednicama različitih foruma kada su svi pokazivali nezadovoljstvo, i oni koji su punili savezni budžet i oni koji su od njega, kao predstavnici nerazvijenih republika i pokrajina, očekivali finansijske dotacije. U svim je tim procesima Džemal Bijedić bio u središtu događanja jer je bio na najvišim funkcijama izvršne, zakonodavne i partijske vlasti, a uz to je po struci bio pravnik. Njegovo pravničko znanje iskazano je u kreiranju ustava i ustavnih amandmana krajem šezdesetih godina. Ravnopravnost položaja republika i međurepubličku suradnju bez posredstva Federacije u nekim bitnim pitanjima za te republike Bijedić nije ocjenjivao destruktivnim. Naprotiv, on je taj proces smatrao pozitivnim te u tome vidio rasterećenje saveznih organa nekim pitanjima republičkog i međurepubličkog značaja. U svojim obrazloženjima on je bio vrlo jasan. Jačanju Bosne i Hercegovine doprinio je zalaganjem za stvaranje Akademije nauka i umjetnosti BiH, bez obzira na otpore u susjednim republikama, zatim pokretanjem TV Sarajeva i izgradnjom moderne zgrade RTV-a Bosne i Hercegovine, formiranjem Univerziteta u Mostaru, koji od 14. februara 1977. nosi njegovo ime. U knjizi su na zanimljiv način prezentirani susreti bosanskohercegovačkog političkog rukovodstva s Titom, koji je često bio njihov gost, u Bugojnu. To je bila ujedno i prilika da se najvećem autoritetu države požale na položaj Bosne i Hercegovine u

Jugoslaviji. Kada se čita ova knjiga, dobiva se dojam da je Bijedić bio prisutan svugdje gdje je trebalo pomoći Bosni i Hercegovini na njenom putu k boljem ekonomskom položaju, ne dovodeći je pri tome u inferiornan položaj u odnosu na ostale republike.

Poseban doprinos raspravama o nacionalnom pitanju u Bosni i Hercegovini dao je Džemal Bijedić u afirmiranju muslimanske nacije. U ovom odjeljku knjige fascinira jasnoća u izlaganju njegovih stavova o ovoj problematici. S jedne strane s uvažavanjem govori o Srbima, Hrvatima i ostalim, ali isto tako argumentirano obrazlaže nacionalno ime Musliman, a s druge strane odbacuje, uz jasna obrazloženja, nadnacionalna imena jugoslavenstva i bosanstva. Bez velikog teoretiziranja, vrlo konkretno, on vidi bosanskohercegovačko društvo u kojem ravnopravno žive svi narodi i manjine pod svojim nacionalnim imenima. Njegovi stavovi su jasni i prema islamskim centrima u Sarajevu i Zagrebu, kao i prema pojedincima koje u svojim govorima spominje imenom i prezimenom. U citiranim dokumentima u Bijedićevim govorima ne upotrebljavaju se nejasne fraze, niti oni imaju neki nerazumljiv smisao. To je njegova vrlina u izražaju, a ponekad začuđuje otvorenost prilikom karakteriziranja pojedinih ljudi i situacija.

Na mjestu predsjednika Saveznog izvršnog vijeća bio je od 1971. do početka 1977. godine, kada je već bilo vrijeme zategnutih odnosa među pojedinim republičkim elitama. Nastojao je stabilizirati političku situaciju, ali je najviše napora uložio u rješavanje ekonomskih pitanja. Bijedić se morao boriti sa smanjenjem inflacije, zatim troškova života, visokog kreditnog zaduženja zemlje i protiv česte devalvacije valute. Mada su mnogi bili skeptični prema njegovim preduzetim mjerama, on

je uspio stabilizirati poljuljanu ekonomiju. Nakon prvog mandata pokazali su se prvi rezultati stabilizacije, a do kraja 1976. godine stopa rasta industrijske proizvodnje dostigla je 3%; ostvarene su devizne rezerve od 3 milijarde dolara i platni suficit od 330 milijuna dolara. Nakon njegove smrti ekonomska situacija u Jugoslaviji je znatno pogoršana, što se pokazalo u nestašici hrane, benzina te u dodatnom zaduživanju. Kada se sagleda period Bijedićeve vlade, mora se istaknuti koliko je njen predsjednik ulagao truda, rada, strpljenja, upornosti i razumijevanja u već pogoršanoj političkoj situaciji u kojoj se našla Jugoslavija.

Na poseban način autor je opisao Bijedićevu vanjskopolitička djelatnost. Njegova uloga svjetskog diplomata prezentirana je preko brojnih susreta s ličnostima državnog, kraljevskog i premijerskog ranga, ostvarenih posjetama inozemstvu, ali i primanjem uvaženih gostiju u tuzemstvu. Putovanja, kontakti i rezultati susreta predstavljani su u podnaslovima: *Bijedić i zemlje muslimanskog svijeta, Azijske diplomatske turneje i posjeta Australiji, Evropske zemlje, Posjete Sovjetskom Savezu, Posjeta Sjedinjenim Američkim Državama, Posjeta Kini, Ostale afričke zemlje i Posljednji diplomatski kontakti.*

Završavajući knjigu, podnaslovima: *Zavjera ili ..., Zvanični Izvještaj o okolnostima pogibije, Uzroci udesa* i *Šta se radilo nakon udesa*, autor prezentira čitateljima dokumentaciju da bi mogli i sami prosuditi o činjenicama vezanim za veliku tragediju.

Je li bila *zavjera*, ostaje otvoreno pitanje. S još dva podnaslova, *Teorije zavjere – Bahrudin i Mirko* i *Ostaje li Bijedićeva smrt zagonetka?*, autor ostavlja mogućnost daljnjih istraživanja u historijskim izvorima koja su mu bila nedostupna u vrijeme pisanja ove knjige.

Husnija Kamberović knjigu završava naslovima: *Sahrana, Obilježja i uspomene na Džemala Bijedića* i *Na kraju*. U pet priloga objavljena su sjećanja na Džemala Bijedića. To su sljedeći tekstovi: *Zuko Džumhur, Čovjek iz mostarskog sokaka; Drug Džemo, čovek iz naroda; Bahrudin Bijedić, Ubit će me, mnogo znam; Stane Dolanc, Tito je do kasno u noć razgovarao sa Gadafijem da ne bi mislio o Džemi* i Vesna Šunjić, *Takva je bila Razija*.

Knjiga *Džemal Bijedić – politička biografija*, autora prof. dr. Husnije Kamberovića, vrijedan je znanstveni doprinos u pisanju historije Bosne i Hercegovine/Jugoslavije 20. stoljeća. Osim uspješnog metodološkog obrasca u pisanju ovakve vrste literature, autor je uspio predstaviti ličnost Džemala Bijedića nijansirajući njegove uloge

u mnogim političkim, kulturnim i drugim djelatnostima, od odnosa prema narodu u prvim poslijeratnim godinama do sedamdesetih godina, kada je obnašao najviše državničke funkcije. Kvaliteta knjige je i u stilu kojim je napisana jer nas uvodi u dramatiku događanja u jugoslavenskom/bosanskohercegovačkom društvu u drugoj polovini 20. stoljeća. Pojedina poglavlja u knjizi odvojena su tematski izabranim fotografijama iz Fototeke Muzeja Hercegovine, što knjigu čini i vizualno privlačnom.

Na pitanje kako se sjećati ljudi iz bosanskohercegovačke povijesti, ova knjiga pruža mnoštvo mogućnosti ■

Vera Katz

Ksenija Cvetković-Sander, *Sparchpolitik und nationale Identität im sozialistischen Jugoslawien (1945 – 1991). Serbokroatisch, Albanisch, Makedonisch und Slovenisch*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, Balkanologische Veröffentlichungen, Band 50, 2011, 453.

Ideološki temelj države za koju su se borili Titovi partizani počivao je na jednakosti svih naroda i pravu svake nacije na samoopredjeljenje. Jezik je pri tome imao ulogu mjerodavnog simbola nacionalnog identiteta. Ipak se za vrijeme postojanja socijalističke Jugoslavije nije uspjela uspostaviti jezička politika koja bi ispunila zahtjeve svih nacionalnih elita. Umjesto toga konflikti oko jezika zaoštravali su se desetljećima, te je jezička politika dala svoj doprinos historiji Jugoslavije. Ksenija Cvetković-San-

der u knjizi "Jezička politika i nacionalni identitet u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1991)" istražuje povezanost jezičke i nacionalne politike. Pri tome suprotna gledišta po pitanju jezika interpretira u kontroverzenu nacionalnog pitanja. Na osnovu široke baze izvora, jezičkih, kulturnih, društvenonaučnih publikacija, štampe i neobjavljenih arhivskih građe analizira jezička pitanja, kao i pitanje njegove standardizacije, ne izostavljajući nedostatak povezanog jezičkog koncepta od strane države.